

Funeraire wandeling

Verhalen die verteld moeten worden

Begraafplaatsen in Fochteloo en Oosterwolde

Luchtopname van de begraafplaats en het kerkhof van Fochteloo. Foto kdj-fotografie.nl

In het oosten van Friesland liggen tegen de grens met Drenthe de Stellingwerven, een ander stukje Friesland. De Stellingwerfers spreken geen Fries maar Stellingwerfs, een Nedersaksische streektaal. Het landschap met heidevelden en bossen is eerder Drents dan Fries. Door de aanleg van de Opsterlandse Compagnonsvaart in 1816 ontwikkelde Oosterwolde zich tot een handelscentrum. Aan de Brink staat de Dorpskerk uit 1735, met een dubbele klokkenstoel. Eeuwenlang begroeven de dorpsbewoners hun doden hier op het kerkhof.

Ik heb een afspraak met Jan Koops en Roel Pronk, bestuursleden van Stichting Begraafplaatsen Oosterwolde & Fochteloo (SBOF). De stichting beheert een begraafplaats in Oosterwolde, en een begraafplaats en kerkhof in Fochteloo. De SBOF doet al jaren enthousiast mee aan de Week van de Begraafplaats. Op de site staan onder het kopje 'Verhalen' verschillende mooie, vrolijke gebeurtenissen, maar ook indringende, trieste voorvallen te lezen. 'Aan de hand van deze portretten van mensen die op een van onze begraafplaatsen begraven liggen, kun je de geschiedenis van beide dorpen goed vertellen', zegt Jan Koops over het verhalenproject. En in het kader van het thema van het Weekend van de Begraafplaats, 'Een plek vol verhalen', organiseert de stichting dan ook een verhalenwedstrijd.

Kerkhof van Fochteloo

Met de auto rijden we naar Fochteloo, dat aan de rand van het Fochteloërveen ligt, een hoogveengebied. Het dorpscentrum is waar het Noordeinde en Zuideinde bij elkaar komen. De kerk aan het Zuideinde werd in 1837 afgebroken. Deze had, zoals veel dorpen in het arme deel

van Zuidoost-Friesland, geen toren maar wel een klokkenstoel. In de huidige dubbele klokkenstoel (1984) hangen twee veertiende-eeuwse klokken. 'Tot voor kort luidden de klokken nog dagelijks om 12 uur, nu wordt er alleen nog geluid bij het overlijden van een dorpsbewoner', legt Roel Pronk uit. Aan het luiden van de klokken is ook een triest verhaal verbonden. 'Toen Marten L. Koopmans op 19 februari 1885 ter ere van de verjaardag van koning Willem III de klok luidde, brak de luidarm. Hij sloeg achterover en was op slag dood. Hij ligt op de eerste rij bij het hek begraven', vertelt Jan. Zijn grafsteen doet geen melding van dit trieste voorval.

Een ijzeren hek begrenst het hooggelegen kerkhof langs de straatzijde. Er staan nog 53 stèles, die onderling weinig in vorm verschillen. De meeste hebben een treurboom als versiering gekregen. Op vier grafstenen staat een gedicht. Het oudste monument is uit 1853, in 1943 werd voor het laatst iemand op het kerkhof begraven. In februari 2017 werden alle monumenten door steenhouwer Gerdo Heite gerestaureerd.

'De bewoners van Fochteloo waren arme veenwerkers en kleine boeren. Er waren nauwelijks standsverschillen. In Oosterwolde herken je wel de graven van de notabelen. De meeste graven werden gemarkeerd met houten palen, die in de loop der tijd zijn vergaan. Dorprichter, stelling en grietman zijn typische oude beroepen in deze streek, waarvan je de eerste twee veel op graven hier tegenkomt', verduidelijkt Roel Pronk.

De oudste steen op dit kerkhof is van Theunis Jans Ber-

Aan de hand van deze portretten kun je de geschiedenis van beide dorpen vertellen

kenbosch. Hij werd geboren op 14 april 1786 en was gehuwd met Abeltje Jans Mulder. In 1814 moest hij opkomen voor de loting voor de militia. Hij werd ingeloot, maar wist een plaatsvervanger te vinden. Theunis en Abeltje kregen geen kinderen. Theunis overleed op 2 maart 1853. Het grafdicht luidt: 'Wandelaar op dit levenspad! Die uitziet naar de hemelstad. Christus is een steun en staf, tot aan tot in tot over 't graf.'

Drie graftrommels

Aan de overzijde van de weg heeft het kerkhof een uitbreiding gekregen. Deze begraafplaats werd waarschijnlijk op 1 januari 1904 in gebruik genomen, met de begrafenis van de eerste overledene – een kindje. 'Die gegevens zijn moeilijk te achterhalen,' zegt Jan, 'omdat de grafregisters uit die tijd ontbreken.' Voor de toegangspoort van geschoren haagbeuken ligt een klein plantsoen. Ook langs de randen van de begraafplaats staan haagbeuken, die een scherpe grens trekken tussen de dodenakker en de weilanden. Achter de poort ontvouwt zich een rechthoekige begraafplaats met rechts vak A, links B en haaks daarop de vakken C en D. Achter de haagbeuken ligt nog een open veld waar in de toekomst een natuurlijke begraafplaats aangelegd zou kunnen worden.

Ook hier staan voornamelijk stèles maar de variatie in stenen is groter dan aan de overzijde. Oud en nieuw, modern en klassiek, glimmend en sober wisselen elkaar af zonder een onrustig beeld te geven. Naast de bekende symbolen van treurbomen en geknakte palmtakken zie je ook een boot en een paard afgebeeld op een grafsteen. Op de graven van het echtpaar Klaas W. Post en Geertje J. Bosma staan twee fraaie graftrommels. Een derde graftrommel is te vinden op het graf van de veertienjarige D(orthijs) E(lisa) Serhalawan, die op 29 januari 1947 geboren werd in Bandjermasin op Borneo. Hij kwam bij de vuurwerkramp in 1961 om het leven. Zijn grafmonument herinnert aan de kampen Ybenheer en Oran-

Pieter Mulder

Achter de grafsteen van Pieter Mulder schuilt een treurig verhaal. *Het Nieuwsblad van het Noorden* van 5 april 1937 meldde: 'Vrijdagmiddag 2 april rond 5 uur werd door een of meer onbekend gebleven personen een strook heide te Fochteloo in brand gestoken. Een aantal jongens wilde het spel van de vlammen van nabij zien. Een van de jongens was zelfs zo dierf om tussen twee aan elkaar grenzende vuurhaarden door te rennen. Ook de 10-jarige Pieter Mulder probeerde door de brandende heide te lopen. Toen hij echter halverwege was, sloegen hem door een windvlaag de vlammen in het gezicht. Hij werd daardoor waarschijnlijk bedwelmd en bleef staan. Hoe zijn kameraden ook schreeuwden, hij bleef op zijn plaats en in een mum van tijd stonden zijn kleren in brand.

Een landarbeider hoorde het hulpgeroep van de jongens en snelde toe. Het lukte hem het kind buiten de vuurhaard te brengen en hij liep daarbij zelf verscheidene brandwonden op. Onmiddellijk wierp hij het slachtoffer in een sloot, om de brandende kleren te blussen. De ongelukkige jongen was over zijn hele lichaam bedekt met brandwonden. Hij was echter nog niet bewusteloos en kon nog goed zien. Hij bedankte zijn redder voor zijn hulp en vond het helemaal niet nodig om een dokter te halen.

Omstanders waarschuwden echter de dokter uit Oosterwolde. Op zijn advies werd Pieter direct per auto overgebracht naar het Academisch Ziekenhuis te Groningen. Dit heeft helaas niet meer mogen baten en het kind is een dag later overleden.'

je, waar Molukse ex-KNIL-militairen met hun gezinnen werden gehuisvest. Later verhuisden de bewoners naar een Molukse wijk in Oosterwolde. De graftrommels werden drie jaar geleden gerestaureerd door medewerkers van het Graftrommelmuseum in Veenhuizen.

Prandingahof

We rijden terug naar de Dorpskerk van Oosterwolde. Eeuwenlang begroeven de dorpsbewoners hun doden op het kerkhof. Aan het einde van de negentiende eeuw dreigde het kerkhof vol te raken. Schuin tegenover de kerk werd een nieuwe begraafplaats aangelegd. Op het

De dubbele klokkenstoel op het oude kerkhof in Fochteloo.

De rode treurbouk op de begraafplaats in Oosterwolde.

... werpt een 140 jaar oude rode treurbeuk zijn schaduw over de grafstenen

toegangshek prijkt een blauw bordje met de naam Prandingahof. 'Het resultaat van een prijsvraag die we in 2016 hebben uitgeschreven. Langs de begraafplaats loopt de Prandingaweg, die naar de gelijknamige buurtschap leidt', verklaart Jan de naam.

De begraafplaats werd op een eenvoudige en sobere wijze aangelegd. Toen Rein Jakobs Bakker in januari 1889 hier als eerste werd begraven, bestond de begraafplaats uit vier rechthoekige vakken (1, 2, 3 en 4), van elkaar gescheiden door paden. Tussen 1920 en 1950 volgde de eerste uitbreiding met drie vakken (5, 6 en 7) gevolgd door vak 8 in 1990. De laatste uitbreiding is van 1997.

Op het kruispunt van de vier oude vakken werpt een 140 jaar oude rode treurbeuk (*Fagus sylvatica* 'Purpurea Pendula') zijn schaduw over de grafstenen. 'De boom kan zeker nog zo'n tien tot vijftien jaar mee. Maar zekerheid heb je nooit. Daarom hebben we al in een opvolger voorzien.' Kinderen van de aangrenzende basisschool hebben vorig jaar in het kader van Nationale Boomfeestdag op hetzelfde pad op de overgang van het oude naar het nieuwe deel een jonge treurbeuk geplant. Verspreid over de vakken staan enkele solitaire bomen. De randen zijn beplant met lage struiken en langs de oostzijde met rode en groene beuken.

Omstreden erfgoed

Al wandelend over de begraafplaats signaleren we dat ook hier oude en nieuwe monumenten elkaar afwisselen. Grafpalen naast art deco en tegels naast grind. Op de

De grafsteen van Rein Jakobs Bakker (1799-1889), de eerste die op de begraafplaats in Oosterwolde is begraven.

graven van Jakob L. van der Veen en Johanna P. Stoker staat een graftrommel, die net als de trommels in Fochteloo gerestaureerd is. Vak 1 is bestempeld als monumentaal vak. In de praktijk betekent dat dat nieuwe monumenten in stijl moeten overeenstemmen met de oude. Het 'nieuwe' deel heeft een strooiveld dat ingeklemd ligt tussen vier urnenmuren, een kindertof, een vlinderrots en urnengraven.

Ook graven van mensen die in hun leven verkeerde keuzes maakten, maken deel uit van de verhalende geschiedenis van een begraafplaats. Zoals Hendrik Jan Popping, die naam maakte als lokaal historisch expert en pleitbezorger van het gebruik van de Stellingwerfse taal (zie voor het complete verhaal: www.dodenakkers.nl/artikelen-overzicht/oorlog/verzwegen/popping.html). Hij werd in 1933 lid van de NSB en meldde zich aan voor de Waffen SS. Hij werd in 1948 veroordeeld tot negen jaar gevangenschap. Popping werd in 1950 vervroegd vrijgelaten en overleed op 10 augustus van dat jaar. Hij werd begraven naast het graf van zijn ouders.

Aan het eind van de middag verlaat ik vol verhalen de Stellingwerfen. Verhalen die verder verteld moeten worden.

Bartho Hendriksen

Praktische informatie

Begraafplaats Prandingahof, Kuipenstreek 5d, 8431 LX Oosterwolde / Begraafplaats Fochteloo Zuideinde 28a, 8428 HE Fochteloo
Open: april-september 8.00-22.00 uur, oktober-maart 8.00-18.00 uur / Stichting Begraafplaatsen Oosterwolde & Fochteloo, www.sbof.nl

De graftrommel op het graf van het echtpaar Van der Veen-Stoker, in Oosterwolde.